

Halina Pelcowa^{*}

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin

**Polsko-ukraińskie związki leksykalne w zmieniającej się
cywilizacyjnie i kulturowo rzeczywistości wiejskiej
(na materiale gwar Lubelszczyzny wschodniej)**

Kontakty sąsiadujących gwar „należących do pokrewnych grup językowych, wywodzących się z jednego pnia, czyli języka prasłowiańskiego, są – podobnie jak sprawa pokrewieństwa i odrębności językowych w ogóle – zagadnieniem skomplikowanym i niejednoznacznym interpretacyjnie” (Pelcowa, 2020, s. 121). Do takich problemów należy funkcjonowanie słownictwa gwarowego na pograniczu polsko-ukraińskim, które uwikłane w różnego rodzaju uwarunkowania i zależne od czynników pozajęzykowych (historycznych, administracyjnych, politycznych, religijnych, etnicznych, osadniczych, etnograficznych, gospodarczych), w istotny sposób kształtuje stopień spójności badanego regionu, ale też staje się czynnikiem sprawczym niezwyklej różnorodności motywowanej etnicznie, geograficznie i kulturowo. I tym aspektem zajmiemy się w dalszej części rozważań, biorąc pod uwagę nazwy genetycznie wschodniosłowiańskie i geograficzne dialektyzmy kresowe wspólne dla gwar pogranicza wschodniego po obu stronach Bugu, a jednocześnie stanowiące nośnik dziedzictwa językowego i kulturowego Lubelszczyzny wschodniej, czyli obszaru między Wieprzem a Bugiem na południu regionu i w części środkowej oraz między Bugiem a linią Parczew – Międzyrzec Podlaski na północy¹.

^{*} Halina Pelc (Pelcowa), Professor, Maria Curie-Skłodowska University (MCSU), Lublin, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1380-4943>.

e-mail: halina.pelc@mail.umcs.pl.

¹ Słownictwo gwarowe, a także przykładowe wypowiedzi, przywołane w dalszej części artykułu, pochodzą od 1300 mieszkańców z 250 wsi Lubelszczyzny wschodniej i są efektem moich eksploracji terenowych w latach 1980–2020. Zostały zapisane ortograficznie, ale z uwzględnieniem

Józef Kość wskazuje na współdziałanie w sferze kontaktów polsko-ukraińskich zarówno procesów innowacyjnych, jak i procesów recesywnych, wyznaczających ewolucję językową. Pierwsze z nich modernizują pewien stan językowy, drugie – polegają

na stopniowym wycofywaniu z użycia różnych składników systemu językowego. W wymiarze terytorialnym ewolucja ta jest wypadkową dwu przeciwstawnych tendencji: do unifikacji oraz do regionalizacji systemu językowego. Pierwsza z nich zmierza do zniwelowania wariantowości regionalnej języka, ujawniającej się w różnych jego odmianach funkcjonalnych i społecznych. (...). Druga z wymienionych tendencji przyczynia się do różnicowania regionalnego odmian funkcjonalnych i społeczno-terytorialnych języka narodowego (Kość, 2000, s. 451).

Obydwie tendencje, odniesione do pogranicza językowego oraz do wzajemnych relacji nazwy gwarowej i określanego przez nią desygnatu, pozostają ze sobą w wyraźnym związku.

Różne aspekty stosunków językowo-kulturowych (w tym leksyki gwarowej) na pograniczu polsko-ukraińskim, znajdziemy m.in. w *Atlasie gwar ukraińskich* (AUM), *Ogólnosłowiańskim atlasie językowym* (OLA), a także w pracach licznych uczonych, w tym Hryhoriya Arkuszyna (2014; 2016), Feliksa Czyżewskiego (1986a; 1986b, ss. 81–107; 1987, ss. 65–73; 1988, ss. 87–93; 1989, ss. 57–64; 2016, ss. 141–168), Anny Kosteckiej-Sadowej (2015), Józefa Kościa (1999), Władysława Kuraszkiewicza (1932, ss. 273–324), Zofii Kurzowej (1983), Michała Łesiowa (1978, ss. 279–286), Teresy Minikowskiej (1980), Haliny Pelcowej (1994, ss. 84–90; 1997, ss. 189–211; 2001a; 2001b, ss. 43–59; 2001c, ss. 141–151; 2012, ss. 257–264; 2015, ss. 91–98; 2020, ss. 121–135), Janusza Riegera (1983, ss. 303–312; 1997, ss. 134–140; 2008), Janusza Riegera i Janusza Siatkowskiego (1993, ss. 511–523), Doroty Rembiszewskiej i Janusza Siatkowskiego (2018; 2021).

Wzajemne polsko-ukraińskie związki językowe przekładają się w gwarach wschodniolubelskich na dość liczną reprezentację wyrazów określanych jako kresowe, które stanowią znaczną część zasobu leksykalnego, występując obok słownictwa ogólnopolskiego, ogólnogwarowego, małopolskiego i mazowieckiego. Terminu *kresowy* używam tu, podobnie jak Józef Kość (1999), na określenie zjawisk językowych o różnym pochodzeniu, ale o wspólnym wschodniolubelskim i wschodniopolskim (w sensie historycznym) zasięgu geograficznym. Obejmuje on zarówno „rodzime regionalizmy, dialektyzmy, archaizmy, jak i zapożyczenia

właściwości fonetycznych, morfologicznych, leksykalnych i składniowych, typowych dla mowy najstarszych (ponad 70-letnich) mieszkańców wsi regionu lubelskiego. Ze względu na ograniczone ramy objętościowe artykułu, zostały uwzględnione tylko wybrane przykładowo nazwy i wypowiedzi gwarowe.

obcojęzyczne, głównie ukraińskie” (Kość, 1999, s. 23). Na zasadność określenia *gwara kresowa*, *cecha kresowa* czy *dialekt kresowy* wskazywano wielokrotnie, dowodząc, iż gwary na wschodnim pograniczu Polski mają wiele typowych dla siebie cech łączących je w jedną całość (por. Kurzowa, 1983; 1985, ss. 98–108). Praktyce używania określenia dialekt w odniesieniu do polszczyzny na Kresach przeciwstawiał się Karol Dejna (1984, ss. 51–57), według którego termin ten można stosować wyłącznie w odniesieniu do odmiany języka etnicznego, która odznacza się zespołem innowacji w rozwoju języka. Autor nie negował jednak pojęcia „kresowy” w odniesieniu do gwary i jej właściwości.

Słownictwo pogranicza językowego, w tym Lubelszczyzny wschodniej, ujawnia ważne kulturowo związki lub paralele między różnymi obszarami zarówno sąsiadującymi ze sobą, jak i bardziej lub mniej od siebie oddalonymi geograficznie lub etnicznie. Pogranicze językowe miesza się na tym terenie z pograniczem kulturowym, ale też geograficznym, nie tylko jako wąski obszar stykania się języków czy kultur, ale szeroki pas wzajemnych uwarunkowań współczesnych i historycznych polsko-wschodniosłowiańskich oraz strefa zetknięcia się i współgzystowania różnych zjawisk językowych i kulturowych (Bartmiński, 2006, ss. 14–15; Pelcowa, 2019, ss. 263–275), wpisujących się w tożsamość lokalną i regionalną z kulturowaniem tradycji określonego miejsca i czasu, wyznaczanego przez dialektyzmy leksykalne, wśród których można wydzielić dwie grupy, czyli zapożyczenia genetycznie wschodniosłowiańskie i geograficzne dialektyzmy kresowe (por. Pelcowa, 1997, ss. 189–211; 2001a, ss. 63–67; 2012, ss. 257–264).

Zapożyczenia genetycznie wschodniosłowiańskie to wyrazy (lub ich znaczenia) pochodzenia ukraińskiego grupujące się przede wszystkim w części wschodniej regionu lubelskiego, np.: *bachor* ‘chwast, chaber, *Centaurea cyanus*’ (Czyżewski, 1986a, mapa 20; 2021, ss. 257–264; Pelcowa, 1994, s. 111, mapy 4, XII; 2001a, s. 36, mapa 30; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 58, 539, mapa 18), *berdo* ‘grzebień do przybijania wтку w warsztacie tkackim’ (AGWB, 1980–2012, t. 9, ss. 76–77, mapa 429; LAB, 1993–1998, t. 4, mapa 204; Pelcowa, 1994, s. 86, mapa XIV; 2001a: mapa 61; SGP, 1977–2023, t. 1, ss. 389–391; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 60–64; SGL, 2012–2023, t. 7, ss. 58–59, 484, mapa 33), *bodziak* // *bodak* // *bodiak* ‘chwast, oset, *Cirsium arvense*’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, s. 224, mapa 372; Brückner, 1957, s. 33; Czyżewski, 1986a, mapa 115; Hrinčenko, 1907–1909, t. 1, ss. 80–81, 105–107; Kurzowa, 1983, s. 142; Pelcowa, 1994, s. 84, mapa XII; 2001a, s. 139, mapa 33; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 79–80, 547, mapa 26; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 65–69; Sławski, 1952–1982, t. 1, s. 38; Tarnacki, 1939, s. 61, mapa 150), *brechać* // *brzechać* ‘nie mówić prawdy’ i ‘szczekać – o psie’ (Brückner, 1957, s. 39; ESUM, 1982–2012, t. 1, ss. 253–254; Horodyska-Gadkowska, 1967, s. 73; Kurzowa, 1983, s. 143; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, s. 148, mapa 42; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 76–83; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 62–63, 451, mapa 24; SGP, 1977–2023, t. 2, ss. 599–600; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 117), *bulba* ‘ziemniak, *Solanum*

tuberosum’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 323; AGL 2012–2023, t. 2, s. 236), *cepilno* // *cepisko* ‘część cepa, którą trzyma się w ręku’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 311; Czyżewski, 1986a, mapa 19; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 433; MAGP, 1957–1970, t. 8, s. 378, t. 12, s. 597; OLA, 1988–2015, t. 4, s. 75; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, s. 234, mapa 128; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 73, 378, mapa 7), *chaszczce* ‘krzaki, zarośla’ (SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 100, 533, mapa 12; SGP, 1977–2023, t. 3, ss. 467–468; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 203; Sławski, 1952–1982, t. 1, s. 61), *chmielina* ‘zielona naziemna część krzaka ziemniaków’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 324; Czyżewski, 1986a, mapy 62–63; Pelcowa, 2001a, s. 129, mapa 23; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 239, 439, mapa 42), *chołoznie* ‘spodnie sukienne’ (MAGP, 1957–1970, t. 12, mapa 565; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 82, 457, mapa 6; SGP, 1977–2023, t. 4, ss. 17–18; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 197), *chudoba* ‘wszystkie zwierzęta domowe’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 334; Brückner, 1957, s. 186; Czyżewski, 1986a, mapa 26; Pelcowa, 2001a, s. 145, mapa 39; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 82, 429, mapa 2; SGP, 1977–2023, t. 4, ss. 124–125; SGPK, 1900–1911, t. 2, ss. 206–207; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 88–89), *czereda* ‘stado bydła’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, mapa 60; Brückner, 1957, ss. 76, 582; Czyżewski, 1986a: mapy 26, 179; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 97, 430, mapa 3; SGP, 1977–2023, t. 5, s. 79; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 279), *dryga* // *drygi* // *drygla* // *drygle* ‘galareta z nówek wieprzowych’ (AGWB, 1980–2012, t. 6, mapa 202; Arkuszyn, 2016, s. 141; Czyżewski, 1986a, mapa 36; ESUM, 1982–2012, t. 2, s. 119; Hrinčenko, 1907–1909: t. 1, s. 439; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 205; LAB, 1993–1998, t. 4, s. 112, mapa 348; Pelcowa, 1994, s. 160, mapa 53; 2001a, s. 201, mapa 95; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 59–64; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 138–141, 652, mapa 3; SGP, 1977–2023, t. 6, ss. 368–382; SUM, 1970–1980, t. 2, s. 404), *duha* // *duga* ‘drewniany kabłąk w kształcie odwróconej litery U, umieszczony nad chomątem w wozie jednokonnym i łączący hołoble’ (Brückner, 1957, s. 105; Czyżewski, 1986a, mapa 31; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 117–122; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 59–60; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 390; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 145–146), *holopa* ‘udo’ i ‘łydka’ (ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 557; MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 418; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 84–85; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 162, 492, mapa 7, s. 493, mapa 8; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 187), *hołoble* ‘dyszle podwójne w jednokonnym zaprzęgu’ (Brückner, 1957, s. 172; Czyżewski, 1986a, mapy 54–55; LAB, 1993–1998, t. 4, s. 112, mapa 348; Pelcowa, 2001a, s. 65; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 107–117; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 71, 118–119; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 426–427), *hreczka* ‘roślina uprawiana na kaszę, gryka: *Fagopyrum esculentum*’ (AGWB, 1980–2012, t. 4, mapa 25; Brückner, 1957, s. 173; Czyżewski, 1986a, mapa 48; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 322–323; Kurzowa, 1983, s. 173; Pelcowa, 1994, s. 114, mapa 7; 2001a, s. 124, mapa 18; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 123–125; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 110–111; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 192, t. 5, s. 17; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 362–363), *hreczuchy* ‘placki z maki,

na drożdżach, smażone na oleju lub smalcu’ (Czyżewski, 1987, ss. 65–73; ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 592; Hrinčenko, 1907–1909, t. 1, s. 325; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 206; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 127–130; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 197, 669, mapa 20), *hreczysko* // *hrecznisko* ‘pole po skoszonej gryce’ (Czyżewski, 1986a, mapa 47; ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 592; Hrinčenko, 1907–1909, t. 1, s. 525; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 351–352; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 126–127; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 311, 444, mapa 47; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 192, t. 5, s. 17; SUM, 1970–1980, t. 7, s. 84), *huba* ‘grzyb na drzewie, *Polyporus*’ i ‘każdy grzyb poza prawdziwkiem’ (Bartnicka, 1964, ss. 27–28, 93; Brückner, 1957, ss. 139, 173; MAGP, 1957–1970, t. 12, s. 555; Pelcowa, 1994, ss. 25, 55, 60, 83; 2001a, ss. 66, 68, 77, 93; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 86–92; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 179–180; Sławski, 1952–1982, t. 1, s. 431), *hykać* ‘mieć czkawkę’ (ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 506; Kurzowa, 1983, ss. 174–175; SGP, 1977–2023, t. 10, ss. 22, 160; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 93–95; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 164–165; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 204), *hykawka* ‘czkawka’ (ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 506; Kurzowa, 1983, ss. 174–175; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 93–95; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 165, 508, mapa 21; SGP, 1977–2023, t. 10, ss. 22, 160; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 204), *gadżina* ‘wszystkie gady leśne, węże, żmije, jaszczurki’ (Brückner, 1957, s. 131; MAGP, 1957–1970, t. 7, mapa 304, t. 8, mapa 370, t. 9, mapa 440; Pelcowa, 2023, ss. 120–122, 209, mapa 5; SGL, 2012–2023, t. 3, s. 120; SGP, 1977–2023, t. 8, ss. 70–72; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 44; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 248–249), *gościniec* ‘podarunek’ (Brückner, 1957, s. 153; MAGP, 1957–1970, t. 6, mapa 290, t. 12, mapa 598; Pelcowa, 2001a, s. 266, mapa 160; 2023, ss. 110–112, 210, mapa 6; SGL, 2012–2023, t. 9, ss. 134–135, 423, mapa 24; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 109; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 327–328), *kałatać* ‘mieszać płyny’ (Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 208, 240; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 215–218; SGL, 2012–2023, t. 12, ss. 116–117, 312, mapa 7; SUM, 1970–1980, t. 4, s. 75), *kałatuszka* ‘tłuczek w maślnicy’ (Brückner, 1957, s. 237; Hrinčenko, 1907–1909, t. 2, s. 273; Kurzowa, 1983, ss. 187–188; MAGP, 1957–1970, t. 3, ss. 53–63, mapa 116; Pelcowa, 1994, ss. 87, 123, mapa 16; 2001a, s. 186, mapa 80; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 118–121; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 214–215, 699, mapa 50; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 408), *katulać się* ‘toczyć się, turlać’ i ‘włóczyć się po świecie’ (Kurzowa, 1983, ss. 181–182; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, s. 102; SGL, 2012–2023, t. 12, s. 118; Sławski, 1952–1982, t. 2, ss. 103–104), *kociuba* ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ (AGWB, 1980–2012, t. 6, mapa 156; AUM, 1988, t. 2, mapa 282; Brückner, 1957, s. 242; Czyżewski, 1986a, mapa 73; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 241; Kurzowa, 1983, s. 186; LAB, 1993–1998, t. 4, s. 48, mapa 90; MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 444, 597; Pelcowa, 1994, s. 84, mapa XII; 2001a, s. 181, mapa 75; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 130–140; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 252–253, 691, mapa 42; Sławski, 1952–1982, t. 2, ss. 318–319), *koleśnik*

‘kołodziej’ (AGWB, 1980–2012, t. 7, mapa 238; ESUM, 1982–2012, t. 2, s. 514; Hrinčenko, t. 2, ss. 267–269; LAB, 1993–1998, t. 3, s. 85, mapa 222; OLA, 1988–2015, t. 8, mapa 9; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 131–134; SGL, 2012–2023, t. 9, ss. 167, 425, mapa 26; Siatkowski, 2005, ss. 179–180), *kopyła // kopyły* ‘paliki pionowe osadzone w płozach sań, na których opiera się nasad, stramy’ (Czyżewski, 1986a, mapa 94; ESUM, 1982–2012, t. 2, s. 566; Hrinčenko, 1907–1909, t. 2, s. 280; MAGP, 1957–1970, t. 2, mapa 54, t. 12, mapa 597; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 135–137; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 87, 433, mapa 36; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 430; Sławski, 1952–1982, t. 2, s. 470), *koromysło // koromysła* ‘drażek do noszenia na ramionach wiader z wodą’ (AGWB, 1980–2012, t. 6, mapa 149; Brückner, 1957, s. 257; Czyżewski, 1986a, mapa 103; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 242–243; Kurzowa, 1983, s. 189; MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 445, t. 12, mapa 597; OLA, 1988–2015, t. 6, mapa 2; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, s. 173, mapa 67; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 138–143; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 301, 539, mapa 42; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 434; Sławski, 1952–1982, t. 2, s. 491; SUM, 1970–1980, t. 4, s. 297), *korowaj* ‘tradycyjne, obrzędowe ciasto weselne ozdobione dekoracjami z ciasta, cukierków, wstążek, kwiatów, pieczone przez korowajnice’ (Brückner, 1957, s. 257; Kurzowa, 1983, s. 189; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 144–149; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 262–265, 665, mapa 16; Sławski, 1952–1982, t. 2, ss. 495–496), *kosowica* ‘okres koszenia traw, sianokosy’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 317; Czyżewski, 1986a, mapa 154; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, ss. 66, 69, mapa 118; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 380, 448, mapa 51), *krynica* ‘źródło’ (Brückner, 1957, s. 274; MAGP, 1957–1970, t. 1, mapa 41; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, s. 262, mapa 155; SGL, 2012–2023, t. 9, ss. 185, 407, mapa 8; SGPK, 1900–1911, t. 2, ss. 490–491), *kuczyć się* ‘tęsknić, nudzić się’ (Brückner, 1957, s. 279; Kurzowa, 1983, s. 193; SGL, 2012–2023, t. 12, s. 130), *kutia* ‘potrawa wigilijna z tłuczonej pszenicy, maku i miodu’ (Czyżewski, 1986a, mapa 86; Kurzowa, 1983, ss. 194–195; Pelcowa, 2001a, s. 65; Reichan, 1998, ss. 45–56; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 297–299, 664, mapa 15; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 509), *letka pieczonka // letka pieczeń // pieczenia letka* ‘płuca zwierząt’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 84–85, mapa 33; MAGP, 1957–1970, t. 7, ss. 137–141, mapa 345; Rembiszewska & Siatkowski 2021, ss. 207–209; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 220, 291, 465, mapa 38; SGPK, 1900–1911, t. 4, s. 87), *letuczaja // letuszczaja mysz* ‘nietoperz, zwierzę z rzędu *Chiroptera*’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 100–103, mapa 41; AUM, 1988, t. 2, mapa 336; OLA, 1988–2015, t. 1, s. 125, mapa 15; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 221, 448, mapa 21), *leb* ‘czoło zwierząt’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 44–45, mapa 13; Brückner, 1957, s. 309; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 165–166; OLA, 1988–2015, t. 9, mapa 5; Pelcowa, 1994, s. 132, mapa 25; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 150–152; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 230, 436, mapa 36), *łoszę // loszak* ‘żrebię, mały osobnik konia tuż po urodzeniu’ (Brückner, 1957, s. 312; MAGP, 1957–1970, t. 1, ss. 115–118, mapa 40; Mini-

kowska, 1980, ss. 87–88; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 176–179; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 231–233, 437, mapa 10; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 78; Sławski, 1952–1982, t. 5, s. 214), *mielnik* ‘młynarz’ (Brückner, 1957, ss. 339–340; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 147; OLA, 1988–2015, t. 8, mapa 19; Pelcowa, 1994, s. 87; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 156–164; SGL, 2012–2023, t. 9, ss. 212–213; Siatkowski, 2005, ss. 223–224), *mohorycz* ‘poczęstunek po udanej transakcji kupna i sprzedaży’ (ESUM, 1982–2012, t. 3, s. 494; Hrinčenko, 1907–1909, t. 2, s. 438; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 165–167; SGL, 2012–2023, t. 9, s. 218; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 182; SUM, 1970–1980, t. 4, ss. 773–774), *mołoducha* // *mołodycia* ‘panna młoda’ (Brückner, 1957, s. 340; Kurzowa, 1983, s. 205; Pelcowa, 1994, s. 87; 2001a, s. 78; SGL, 2012–2023, t. 10, s. 234; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 184), *mołodziwo* // *młodziwo* // *mołodziwo* ‘pierwsze mleko, które krowa daje po ocieleniu’ (Brückner, 1957, s. 340; Czyżewski, 1986a, mapa 155; Pelcowa, 2001a, ss. 47, 68, 190, mapa 84; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 350–352, 679, mapa 30), *morda* ‘pysk krowy i innych zwierząt’ (Brückner, 1957, s. 344; MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 425, t. 11, mapa 516; Pelcowa, 1994, ss. 73, 88; 2001a, ss. 54, 68, 77; SGL, 2012–2023, t. 3, s. 246), *muracha* // *muraszka* // *murawla* // *murawka* ‘mrówka, owad, *Formicidae*’ (AGWB, 1980–2012, t. 4, s. 160, mapa 65; AUM, 1988, t. 2, mapa 340; Brückner, 1957, s. 346; ESUM, 1982–2012, t. 3, ss. 535–536; MAGP, 1957–1970, t. 9, ss. 56–59, mapa 421; OLA, 1988–2015, t. 1, ss. 106–107, mapa 41; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 168–177; SGL, 2012–2023, t. 3, s. 251; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 193), *murawnik* ‘mrowisko’ (AGWB, 1980–2012, t. 4, s. 140, mapa 56; LAB, 1993–1998, t. 1, s. 142, mapa 363; OLA, 1988–2015, t. 1, ss. 108–109, mapa 42; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 168–177; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 251–252), *niewiastka* ‘żona syna’ (AGWB, 1980–2012, t. 2, ss. 28–29, mapa 210; Brückner, 1957, s. 362; MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 570; Pelcowa, 2001a, s. 93; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 277, 499, mapa 12; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 318), *odliga* // *odelga* // *odelża* ‘odwilż, nagłe ocieplenie w czasie zimy’ (ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 393; Hrinčenko, 1907–1909, t. 1, s. 217; Kupiszewski, 1969, ss. 108–109, mapa 12; LAB, 1993–1998, t. 2, ss. 35–36, mapa 39; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 178–182; SGL, 2012–2023, t. 11, ss. 231–232, 439, mapa 18; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 400), *opolonik* // *opolonok* ‘duża drewniana łyżka kuchenna’ (ESUM, 1982–2012, t. 4, s. 499; Pelcowa, 1994, s. 86, mapa XIV; 2001a, s. 187, mapa 81; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 212–214; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 371–372, 708, mapa 59), *paska* ‘chleb specjalny pieczony na Wielkanoc’ i ‘pokarmy święcone w Wielką Sobotę’ (AGWB, 1980–2012, t. 7, ss. 214–217, mapa 288; Brückner, 1957, s. 398; SGL, 2012–2023, t. 6, s. 392; t. 10, ss. 283–284, 563, mapa 10; SGPK, 1900–1911, t. 4, ss. 45–46), *pieczonka* // *pieczenia* ‘wątroba zwierząt’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 84–85, mapa 33; OLA, 1988–2015, t. 9, mapa 54a, 54b; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 207–209; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 290–291; SGPK, 1900–1911, t. 4, s. 87;

Siatkowski, 2012, ss. 233–236), *prynuka* ‘zachęta’ (Kostecka-Sadowa, 2015, s. 216; Kurzowa, 1983, s. 221; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 215–223; SGL, 2012–2023, t. 10, s. 331), *raby* ‘różnobarwny’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 208–209, mapa 87; Brückner, 1957, s. 451; Czyżewski, 1986a, mapa 141; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 91; LAB, 1993–1998, t. 1, s. 32, mapa 7; MAGP, 1957–1970, t. 11, ss. 98–102, mapa 529, t. 12, ss. 182–185, mapa 597; Pelcowa, 1994, s. 84, mapa XII; 2001a, s. 114, mapa 8; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 227–234; SGL, 2012–2023, t. 11, ss. 284, 462, mapa 41; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 2; SUM, 1970–1980, t. 8, s. 920), *rabina* // *orabina* ‘drzewo, jarzab pospolity, *Sorbus aucuparia*’ (Brückner, 1957, s. 451; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, s. 306; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 389, 527, mapa 6), *radno* ‘płachta do siania zboża’ (Czyżewski, 1986a, mapa 126; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 249–250; LAB, 1993–1998, t. 2, ss. 104–105, mapa 256; Pelcowa, 1994, s. 85, mapa XIII, 113, mapa 6; 2001a, s. 225, mapa 119; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 235–242; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 261, 399, mapa 28; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 5; Tarnacki, 1939, s. 27, mapa 45), *raduga* ‘tęcza’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 355; SGL, 2012–2023, t. 11, ss. 284, 427, mapa 6), *redka* // *redziocha* // *rediocha* // *rediucha* ‘chwast, gorczyca polna, *Sinapis arvensis*’ (Czyżewski, 1986a, mapa 112; Pelcowa, 2001a, s. 138, mapa 32; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 392–393, 546, mapa 25), *reszeto* ‘rodzaj sita z większymi otworami służący do odsiewania, oczyszczania ziarna’ (Brückner, 1957, s. 476; Czyżewski, 1986a, mapa 139; Pelcowa, 2001a, s. 178, mapa 72; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 267, 405, mapa 34; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 88), *rubel* ‘drag do przyciskania siana na wozie drabiniastym’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, ss. 96–97, mapa 332; AUM, 1988, t. 2, mapa 302; Brückner, 1957, s. 466; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 196–199; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 155–156, 426, mapa 29; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 68; SUM, 1970–1980, t. 8, s. 892), *siny* ‘niebieski’ (Brückner, 1957, s. 491; Kurzowa, 1983, s. 230; MAGP, 1957–1970, t. 11, mapy 531–532, t. 12, mapa 598; Pelcowa, 1994, ss. 84, 87, mapa XII; 2001a, s. 113, mapa 7; SGL, 2012–2023, t. 11, ss. 303, 461, mapa 40; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 131), *skalka* ‘łuczywo, szczapa’ (Brückner, 1957, s. 493; Czyżewski, 1986a, mapa 91; Kurzowa, 1983, s. 230; SGL, 2012–2023, t. 12, ss. 210, 316, mapa 11; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 138), *skoworda* ‘okrągłe żeliwne naczynie do topienia słoniny i smażenia, patelnia’ (AGWB, 1980–2012, t. 6, ss. 222–223, mapa 190; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 138; LAB, 1993–1998, t. 4, s. 132, mapa 420; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 248–253; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 508, 704, mapa 55; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 153), *sobaka* ‘pies’ (Brückner, 1957, s. 505; Kurzowa, 1983, s. 232; SGL, 2012–2023, t. 3, s. 347), *soloducho* // *sloducho* ‘zupa z zakwaszonej mąki żytniej, pszennej lub gryczanej’ (Czyżewski, 1986a, mapa 163; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 516–517, 522–524, 657, mapa 8; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 189), *soroczka* ‘Iniana koszula damska lub męska, ozdobiona specjalnym haftem’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 293; Brückner, 1957, s. 507; SGL, 2012–2023, t. 7, ss. 342–343; SGPK,

1900–1911, t. 5, s. 189), *sutki* ‘wąskie przejście między dwoma blisko siebie stojącymi budynkami’ (Pelcowa, 1994, s. 89; 2001a, s. 260, mapa 154; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 428, 526, mapa 29; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 266), *szulak* ‘jastrząb, ptak drapieżny, *Accipiter*’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 104–107, mapa 42; AUM, 1988, t. 2, mapa 338; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 362–363; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 326), *ślozy* ‘łzy’ (Brückner, 1957, s. 316; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 170; Kurzowa, 1983, s. 245; MAGP, 1957–1970, t. 7, ss. 132–134, mapa 343; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 257–259; SGL, 2012–2023, t. 8, s. 400), *tok* ‘miejsce w stodole, gdzie młóci się zboże’ (Brückner, 1957, s. 573; Kostecka-Sadowa 2015, s. 276; MAGP, 1957–1970, t. 2, ss. 74–76, mapa 71, t. 12, mapa 597; Pelcowa, 1994, s. 84, mapa XII, s. 118, mapa 11; 2001a, s. 257, mapa 151; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 276–284; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 314–315, 385, mapa 14; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 408), *woloczebne* ‘pisanka jako podarunek dla chrześniaków’, ‘kolędowanie wielkanocne’ i ‘datki dawane żebrakom w okresie Wielkanocy’ (AGWB, 1980–2012, t. 7, ss. 218–219, mapa 289; Czyżewski, 2016, ss. 141–168; ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 422; Hrinčenko, 1907–1909, t. 1, s. 252; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 205–213; SGL, 2012–2023, t. 10, ss. 500–501, 564, mapa 11; SGPK, 1900–1911, t. 6, s. 153), *wyszki* ‘strych nad oborą’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, mapa 64; Arkuszyn, 2014, s. 150; ESUM, 1982–2012, t. 1, s. 382; LAB, 1993–1998, t. 4, s. 26, mapa 15; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 225–232; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 473, 527, mapa 30; SGPK, 1900–1911, t. 6, s. 236), *zezula* // *zazula* ‘ptak, kukułka, *Cuculus canorus*’ (Brückner, 1957, s. 646; Kurzowa, 1983, ss. 262–263; OLA, 1988–2015, t. 1, ss. 66–67, mapa 21; Pelcowa, 1994, ss. 78–83; 2001a, ss. 53, 66, 68; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 404–407, 446, mapa 19; SGPK, 1900–1911, t. 6, ss. 340, 370), *zolnik* ‘drewniane naczynie z klepek służące dawniej do zaparzania brudnej bielezny w ługu’ (Brückner, 1957, s. 656; Pelcowa, 1994, s. 145, mapa 38, s. 85, mapa XIII; 2001a, s. 168, mapa 62; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 470–473, 512, mapa 25; SGPK, 1900–1911, t. 6, s. 408).

Geograficzne dialektyzmy kresowe to wyrazy wspólne dla pogranicza wschodniego, w tym gwar polskich i ukraińskich, ale wspólnota wynika wyłącznie z sąsiedztwa terytorialnego, np.: *balabuch* ‘placek suchy z mąki, wody i maku, pieczony na oleju’ (Kurzowa, 1983, ss. 136–137; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 59, 668, mapa 19; SGP, 1977–2023, t. 1, s. 324; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 41), *całuszka* ‘kawałek chleba odkrojony z początku lub z końca bochenka’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 321; Brückner, 1957, s. 55; ESUM, 1982–2012, t. 6, s. 258; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 432; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 203–204; Pelcowa, 1994, s. 87; 2001a, ss. 81, 99, mapa 81; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 87–88; SGL, 2012–2023, t. 6, s. 101, mapa 27; SGP, 1977–2023, t. 3, s. 330; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 159; SUM, 1970–1980, t. 11, s. 234), *cedzilko* ‘lniana szmatka do przecedzania mleka’ i ‘naczynie, przez które przecedza się mleko po wydojeniu’ (Brückner, 1957, s. 57; Czyżewski, 1986a, mapa 17; ESUM, 1982–2012, t. 6,

s. 256; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 232; Pelcowa, 1994, ss. 69, 77, 87; 2001a, s. 189, mapa 83; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 22–27; SGL, 2012–2023, t. 6, s. 105, mapa 54; SGPK, 1900–1911, t. 1, s. 164), *chusty* ‘brudna bielizna przeznaczona do prania’ (MAGP, 1957–1970, t. 9, mapa 441, t. 12, mapa 598; Pelcowa, 1994, ss. 84–90; 2001a, s. 169, mapa 63; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 94, 513, mapa 26), *czepigi* ‘rączki pługa’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 307; ESUM, 1982–2012, t. 6, s. 296; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 452; MAGP, 1957–1970, t. 1, mapa 16; Pelcowa, 1994, ss. 73, 80; 2001a, s. 216, mapa 110; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 35–38; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 77–78, 80, 376, mapa 5; SGPK, 1900–1911, t. 1, ss. 278–279; SUM, 1970–1980, t. 11, s. 294), *czeren* ‘dno pieca chlebowego’ (Brückner, 1957, s. 582; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 127–128, 688, mapa 39; SGP, 1977–2023, t. 5, s. 81), *człowieczek // człowieczko* ‘żrenica oka’ (Kostecka-Sadowa, 2015, s. 162; LAB, 1993–1998, t. 3, s. 38, mapa 46; MAGP, 1957–1970, t. 1, ss. 119–122, t. 12, ss. 188–189, mapa 598; OLA, 1988–2015, t. 9, ss. 46–47, mapa 8B; Pelcowa, 2001a, s. 107, mapa 1; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 108–109, 489, mapa 2; SGP, 1977–2023, t. 5, ss. 131–135), *jama* ‘piwnica poza domem’ i ‘piwnica pod domem’ (Brückner, 1957, s. 198; MAGP, 1957–1970, t. 12, mapa 560; Pelcowa, 2001, ss. 254–255, mapy 148, 149; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 277, 524, mapa 27, s. 528, mapa 31; SGP, 1977–2023, t. 10, ss. 475–477; Sławski, 1952–1982, t. 1, ss. 497–498), *kaczan* ‘krótka, gruba łodyga roślin kapustnych’ i ‘kapusta nierozwinięta w główkę’ (Brückner, 1957, s. 212; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 85, 324; Kurzowa, 1983, s. 178; Pelcowa, 1994, s. 149, mapa 42; 2001a, ss. 66, 67, 80; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 109–111; SGL, 2012–2023, t. 2, s. 251, t. 4, ss. 98–99; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 286; Sławski 1952–1982, t. 2, ss. 13–14), *kapica* ‘skórzane obicie bijaka i/lub dzierzaka u cepów’ (AUM, 1988, t. 2, mapa 310; Czyżewski, 1986a, mapa 37; MAGP, 1957–1970, t. 12, mapa 562; Pelcowa, 1994, ss. 73, 83, 87–88; 2001a, s. 45; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 119, 383, mapa 12; SGPK, 1900–1911, t. 2, ss. 304–305), *kidnąć* ‘rzucić czymś’ (Kurzowa, 1983, ss. 182–183; MAGP, 1957–1970, t. 3, mapa 134, t. 6, mapa 260; Pelcowa, 2001a, ss. 67, 79, 85; SGL, 2012–2023, t. 12, s. 119), *kisle mleko* ‘zsiadłe mleko’ (Brückner, 1957, s. 231; Czyżewski, 1986a, mapa 87; MAGP, 1957–1970, t. 3, mapa 130; Pelcowa, 1994, s. 78; 2001a, ss. 55, 72, 192, mapa 86; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 242, 681, mapa 32), *kłócić* ‘mieszać płyny’ (Brückner, 1957, s. 237; SGL, 2012–2023, t. 12, ss. 122, 312, mapa 7; SGPK, 1900–1911, t. 2, s. 380), *korbon* ‘płachta zawieszona w polu na kijach, zastępująca kołyskę’ (Pelcowa, 2001a, ss. 48, 68–69, 159, mapa 53; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 201, 516, mapa 29), *lepiech // lepiecha* ‘tatarak zwyczajny, *Acorus calamus*’ (Pelcowa, 2001a, s. 66; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 264–265, 556, mapa 35), *loch* ‘piwnica poza domem’ i ‘piwnica pod domem’ (Brückner, 1957, s. 301; MAGP, 1957–1970, t. 12, mapa 560; Pelcowa, 2001a, ss. 254–255, mapy 148, 149; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 321–322, 524, mapa 27, s. 528, mapa 31; SGPK, 1900–1911, t. 3,

s. 45), *latać* // *latacz* ‘kaczeniec, *Caltha palustris*’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, mapa 380; Brückner, 1957, s. 312; LAB, 1993–1998, t. 1, mapa 230; Pelcowa, 1994, s. 127, mapa 20; 2001a, s. 133, mapa 27; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 153–155; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 274, 554, mapa 33; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 78; Sławski, 1952–1982, t. 2, ss. 217–218), *mogilki* // *mogilka* ‘cmentarz, miejsce grzebania zmarłych’ (AGWB, 1980–2012, t. 7, ss. 202–203, mapa 283; AUM, 1988, t. 2, mapa 370; Brückner, 1957, s. 343; Kurzowa, 1983, s. 205; SGL, 2012–2023, t. 10, ss. 233, 592, mapa 39; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 180), *niezabudka* ‘roślina łąkowa i leśna, niezapominajka, *Myosotis*’ (Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 330–331; OLA, 1988–2015, t. 3, mapa 53; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 190–195; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 318, 555, mapa 34; SGPK, 1900–1911, t. 3, s. 320; Waniakowa, 2006, ss. 71–79), *okorak* ‘stara, zdarta miotła’ (Pelcowa, 1994, s. 84, mapa XII, s. 112, mapa 5; 2001a, s. 160, mapa 54; SGL, 2012–2023, t. 4, ss. 346–347, 534, mapa 37), *otawa* ‘siano z drugiego koszenia’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, s. 74, mapa 324; Brückner, 1957, s. 386; Czyżewski, 1986a, mapa 133; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 196–199; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 383, 450, mapa 53), *ożyny* ‘jeżyny, owoce rośliny *Rubus*’ (Kurzowa, 1983, s. 212; MAGP, 1957–1970, t. 4, mapa 199; Pelcowa, 2001a, s. 119, mapa 13; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 339, 562, mapa 41), *palinka* ‘placek z mąki żytniej lub pszennej z dodatkiem sody, pieczony na fajerkach’ (SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 380, 667, mapa 18), *pieweń* // *piewnik* ‘samiec kury domowej, kogut’ (AGWB, 1980–2012, t. 5, ss. 180–181, mapa 73; AUM, 1988, t. 2, mapa 331; Hrinčenko, 1907–1909, t. 3, s. 157; Kostecka-Sadowa, 2015, s. 302; MAGP, 1957–1970, t. 9, ss. 104–107, mapa 438; OLA, 1988–2015, t. 2, mapa 11; Pelcowa, 2001a, s. 156, mapa 50; Rembiszewska & Siatkowski, 2018, ss. 188–192; SGL, 2012–2023, t. 3, ss. 293–294, 444, mapa 17), *powójka* ‘chwast, powój polny, *Convolvulus arvensis*’ (Czyżewski, 1986a, mapa 135; Pelcowa, 2001a, s. 141, mapa 35; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 369, 549, mapa 28; SGPK, 1900–1911, t. 4, s. 212), *przewrósło* ‘powrósło do wiązania snopów zboża’ (Czyżewski, 1986a, mapa 126; LAB, 1993–1998, t. 2, mapa 176; OLA, 1988–2015, t. 4, mapa 71; Pelcowa, 2001a, ss. 54, 80, 231, mapa 125; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 224–226; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 252, 404, mapa 33), *rozkałatać* ‘rozmieszać mąkę z wodą’ (Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 208, 240; Pelcowa, 2001a, s. 193, mapa 87; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 115–121; SGL, 2012–2023, t. 6, s. 481), *skorsa* // *korsa* ‘podgięty do góry przedni koniec płozy w saniach’ (MAGP, 1957–1970, t. 2, mapa 52; Pelcowa, 2001, ss. 72, 79, 247, mapa 141; SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 87, 168, 434, mapa 37), *snozy* // *snózki* ‘poprzeczne listwy łączące belki bron’ (Brückner, 1957, s. 505; Pelcowa, 2001a, s. 220, mapa 114; SGL, 2012–2023, t. 1, ss. 293, 389, mapa 18; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 185), *studzienina* // *studzieniec* // *studzielina* // *wystudzielina* ‘galareta z nówek wieprzowych’ (Brückner, 1957, s. 523; Czyżewski, 1986a, mapa 36; Hrinčenko, 1907–1909, t. 4, s. 221; Kostecka-Sadowa, 2015, ss. 218–219; Kurzowa, 1983, ss. 233–234; Pelcowa,

1994, s. 160, mapa 53; 2001a, s. 201, mapa 95; Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 69–74; SGL, 2012–2023, t. 6, ss. 533–534, 652, mapa 3; SGPK, 1900–1911, t. 5, s. 254), *świerzupa* ‘chwast, gorczyca polna, *Sinapis arvensis*’ (Brückner, 1957, ss. 536–537; Czyżewski, 1986a, mapa 112; Pelcowa, 1994, s. 85, mapa XIII; 2001a, s. 138, mapa 32; SGL, 2012–2023, t. 5, ss. 455, 546, mapa 25), *Wierzbna* // *Werbnica* // *Niedziela Wierzbowa* ‘Niedziela Palmowa’ (AGWB, 1980–2012, t. 8, ss. 212–213, mapa 287; Brückner, 1957, s. 618; SGL, 2012–2023, t. 10, ss. 242, 456–457, 487, 562, mapa 9), *zielepacha* // *zielepucha* // *zieleputa* ‘niedojrzały owoc’ (Kurzowa, 1983, s. 263; SGL, 2012–2023, t. 4, s. 202), *żałobice* // *żałobiczki* // *żałobni* ‘ozdobne sanie wyjazdowe’ (SGL, 2012–2023, t. 2, ss. 230–231, 430, mapa 33), *żmykać* ‘prać w rękach’ (Pelcowa, 2001a, s. 170, mapa 64; SGL, 2012–2023, t. 8, ss. 482, 514, mapa 27).

Zaliczymy tu zarówno słownictwo notowane w różnych językach słowiańskich, stanowiące wspólne dziedzictwo prasłowiańskie (np. *jama*, *latać*, *otawa*), jak i wyrazy innego pochodzenia (np. *kaczan*, *loch*, *mohorycz*), będące tzw. pożyczkami geograficznymi, z tym że kierunek zapożyczeń może być obustronny, z gwar ukraińskich do polskich i z polskich do ukraińskich.

Obie grupy wymienionych wyżej wyrazów są licznie reprezentowane w zasobie leksykalnym wschodniej Lubelszczyzny, a na podstawie wypowiedzi mieszkańców wsi można bez trudu potwierdzić, że nie mają one konotacji ujemnej. Mówiący nie unikają słów o proveniencji wschodniosłowiańskiej w kontaktach rodzinnych, sąsiedzkich, ale też nie wyzbywają się ich całkowicie w sytuacjach oficjalnych. Uzualne kryterium poprawności językowej, realizowane w odniesieniu do gwary i języka ogólnopolskiego oraz gwary rodzimej i obcej, ustępuje miejsca wartościowaniu chronologicznemu. Zwycięża to, co częstsze, a także to, co nowe, a przegrywa stare i rzadko używane.

Z zasobu leksykalnego Lubelszczyzny wschodniej wyłania się obraz słownictwa kresowego głęboko osadzonego w symbolice, magii i tradycji ludowej, z zasięgami zlokalizowanymi (por. AUM; Czyżewski, 1986a; OLA; Pelcowa, 1994, ss. 84–95; 2001a; SGL, 2012–2023):

1. na całym obszarze wschodniej części regionu lubelskiego, np.: *cedzilko* ‘lniana szmatka do przecedzania mleka’ i ‘naczynie, przez które przecedza się mleko po wydojeniu’, *cepilno* ‘część cepa, którą trzyma się w ręku’, *czereda* ‘stado bydła’, *czeren* ‘dno pieca chlebowego’, *człowieczek* ‘żrenica oka’, *duha* // *duga* ‘drewniany kabłąk w kształcie odwróconej litery U, umieszczony nad chomątem w wozie jednokonnym, łączący hołoble’, *hołoble* ‘dyszelki jednokonnego zaprzęgu’, *hreczka* ‘roślina uprawiana na kaszę, gryka, *Fagopyrum esculentum*’, *hreczysko* // *hrecznisko* ‘pole po skoszonej gryce’, *hykać* ‘mieć czkawkę’, *hykawka* ‘czkawka’, *kałatać* ‘mieszać płyny’, *katulać się* ‘włóczyć się po świecie’, *kidnać* ‘rzucić czymś’, *kisłe mleko* ‘zsiadłe mleko’, *koromysło* ‘drażek do noszenia na ramionach wiader z wodą’, *kosowica* ‘okres koszenia traw, sianokosy’, *krynica* ‘źródło’, *loch* ‘piwnica poza domem’ i ‘piwnica pod domem’, *latać* // *latacz*

‘kaczeniec, *Caltha palustris*’, *mielnik* ‘młynarz’, *mołoducha* ‘panna młoda’, *muracha* // *muraszka* // *murawla* // *murawka* ‘mrówka, owad, *Formicidae*’, *murawnik* ‘mrowisko’, *odliga* // *odelga* // *odelża* ‘odwilż, nagłe ocieplenie w czasie zimy’, *okorak* ‘stara, zdarta miotła’, *opolonik* ‘duża drewniana łyżka kuchenna’, *otawa* ‘siano z drugiego koszenia’, *ożyny* ‘jeżyny, owoce rośliny *Rubus*’, *pieweń* // *piewnik* ‘samiec kury domowej, kogut’, *powójka* ‘chwast, powój polny, *Convolvulus arvensis*’, *przewróśło* ‘powróśło do wiązania snopów zboża’, *raby* ‘różnobarwny’, *radno* ‘płachta do siania zboża’, *redka* // *redziocha* // *rediocha* // *rediucha* ‘chwast, gorczyca polna, *Sinapis arvensis*’, *rozkalatać* ‘roz mieszać mąkę z wodą’, *rubel* ‘drąg do przyciskania siana na wozie drabiniastym’, *siny* ‘niebieski’, *skalka* ‘tuczywo, szczapa’, *snozy* // *snózki* ‘poprzeczne listwy łączące belki bron’, *sobaka* ‘pies’, *soroczka* ‘lniana koszula damska lub męska, ozdobiona specjalnym haftem’, *sutki* ‘wąskie przejście między dwoma blisko siebie stojącymi budynkami’, *tok* ‘miejsce w stodole, gdzie młóci się zboże’, *wyszki* ‘strych nad oborą’;

2. na Lubelszczyźnie wschodniej, ale z izoleksami rozszerzającymi się w części południowej na dawne województwa białskie i ruskie (z dzisiejszym powiatem biłgorajskim), a także na Lubelszczyznę środkową i częściowo zachodnią, np.: *bodziak* // *bodak* // *bodiak* ‘chwast, oset, *Cirsium arvense*’, *brechać* // *brzechać* ‘nie mówić prawdy’ i ‘szczeekać – o psie’, *chmielina* ‘zielona naziemna część krzaka ziemniaków’, *chudoba* ‘wszystkie zwierzęta domowe’, *chusty* ‘brudna bielezna przeznaczona do prania’, *dryga* // *drygi* // *drygla* // *drygle* ‘galareta z nówek wieprzowych’, *huba* ‘każdy grzyb poza prawdziwkiem’, *kociuba* ‘narzędzie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’, *korowaj* ‘tradycyjne, obrzędowe ciasto weselne ozdobione dekoracjami z ciasta, cukierków, wstążek, kwiatów, pieczone przez korowajnice’, *kutia* ‘potrawa wigilijna z tłuczonej pszenicy, maku i miodu’, *lepiech* // *lepiecha* ‘tatarak zwyczajny, *Acorus calamus*’, *niewiastka* ‘żona syna’, *paska* ‘pokarmy święcone w Wielką Sobotę’, *prynuka* ‘zachęta’, *soloducha* // *słoducha* ‘zupa z zakwaszonej mąki żytniej, pszennej lub gryczanej’, *zezula* // *zazula* ‘ptak, kukułka, *Cuculus canorus*’, *zielepacha* // *zielepucha* // *zieleputa* ‘niedojrzały owoc’;

3. na południowym wschodzie regionu, np.: *bałabuch* ‘placek suchy z mąki, wody i maku, pieczony na oleju’, *chołosznie* ‘spodnie sukienne’, *czepigi* ‘rączki pługa’, *jama* ‘piwnica poza domem’ i ‘piwnica pod domem’, *kaczan* ‘krótka, gruba łodyga roślin kapustnych’ i ‘kapusta nierozwinięta w główkę’, *kalatuszka* ‘tłuczek w maślnicy’, *katulać się* ‘toczyć się, turlać’, *kopanice* ‘płozy sań’, *koromysła* ‘drażek do noszenia na ramionach wiader z wodą’, *łoszę* // *łoszak* ‘zrebię, mały osobnik konia tuż po urodzeniu’, *mohorycz* ‘poczęstunek po udanej transakcji kupna i sprzedaży’, *pieczonka* ‘wątroba zwierząt’;

4. na południowym i środkowym wschodzie regionu lubelskiego, z izoleksami sięgającymi także w zachodnią część Lubelszczyzny południowej, np.: *kapica* ‘skórzane obicie bijaka i/lub dzierzaka u cepów’, *kopyła* ‘paliki pionowe osadzone w płozach, na których opiera się siedzenie sań’, *skorsa* // *korsa* ‘podgięty do góry

przedni koniec płozy w saniach', *świerzupa* 'chwast, gorczyca polna, *Sinapis arvensis*', *zolnik* 'drewniane naczynie z klepek służące dawniej do zaparzania brudnej bielizny w ługu', *żałobice* // *żałobiczki* // *żałobni* 'ozdobne sanie wyjazdowe', *żmykać* 'prać w rękach';

5. na wąskim obszarze Lubelszczyzny południowo-wschodniej (okolice Hrubieszowa, Tomaszowa Lubelskiego), np.: *bulba* 'ziemniak, *Solanum tuberosum*', *całuszka* 'kawałek chleba odkrojony z początku lub z końca bochenka', *korbon* 'płachta zawieszona w polu na kijach, zastępująca kołyskę', *niezabudka* 'roślina łąkowa i leśna, niezapominajka, *Myosotis*', *palinka* 'placek z mąki żytniej lub pszennej z dodatkiem sody, pieczony na fajerkach';

6. na Lubelszczyźnie północno-wschodniej, np.: *bachor* 'chwast, chaber, *Centaurea cyanus*', *holopa* 'udo' i 'łydka', *letka pieczonka* // *letka pieczeń* // *pieczenia letka* 'płuca zwierząt', *pieczenia* 'wątroba zwierząt', *wołoczebne* 'pisanka jako podarunek dla chrześniaków', 'kolędowanie wielkanocne' i 'datki dawane żebrakom w okresie Wielkanocy';

7. na Lubelszczyźnie środkowo- i północno-wschodniej, np.: *berdo* 'grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim', *mogilki* // *mogilka* 'cmentarz, miejsce grzebania zmarłych', *opolonik* // *opolonok* 'duża drewniana łyżka kuchenna', *Wierzbna* // *Werbnica* // *Niedziela Wierzbowa* 'Niedziela Palmowa';

8. w środkowej części Lubelszczyzny wschodniej w okolicach Włodawy i Chełma, np.: *koleśnik* 'kołodziej', *rabina* // *orabina* 'drzewo, jarzab pospolity, *Sorbus aucuparia*', *raduga* 'tęcza', *reszeto* 'rodzaj sita z większymi otworami służący do odsiewania, oczyszczania ziarna', *skoworda* 'okrągłe żeliwne naczynie do topienia słoniny i smażenia, patelnia';

9. w rozproszeniu na wschodzie Lubelszczyzny, z zasięgami zanikającymi i rozerwanymi przez inne nazwy, np.: *hreczuchy* 'placki z mąki, na drożdżach, smażone na oleju lub smalcu', *klócić* 'mieszać płyny', *letuczaja* // *letuszczaja* *mysz* 'nietoperz, zwierzę z rzędu *Chiroptera*', *młodziwo* // *mołodziwo* // *mołodziwo* 'pierwsze mleko, które krowa daje po ocieleniu', *studzienina* // *studzieniec* // *studzielina* // *wystudzielina* 'galareta z nóżek wieprzowych', *szulak* 'jastrząb, ptak drapieżny, *Accipiter*', *ślozy* 'łyż';

10. na całym obszarze Lubelszczyzny, np.: *chaszce* 'krzaki, zarośla', *gadzina* 'wszystkie gady leśne, węże, żmije, jaszczurki', *gościniec* 'podarunek', *huba* 'grzyb na drzewie, *Polyporus*', *kuczyć się* 'tęsknić, nudzić się', *leb* 'czoło zwierząt', *morda* 'pysk krowy i innych zwierząt'.

Najbardziej nasycone kresowizmami, powiązanymi genetycznie i geograficznie z gwarami ukraińskimi, są wsie nadbużańskie, chociaż zasięgi wielu wyrazów kresowych obejmują także Lubelszczyznę południową i środkową, a nawet cały region lubelski (por. Pelcowa, 1994, ss. 84–95, mapa XV; SGL, 2012–2023).

Słownictwo kresowe, pozostając w ścisłej korelacji i ciągłości terytorialnej z leksyką terenów zabużańskich, jest trwałym elementem obrazu świata Lubelszczyzny wschodniej w opozycji do zachodniej. Ukazuje wspólne (polskie i ukraiń-

skie) dziedzictwo pogranicza, ujmowane w aspekcie zetknięcia się różnych języków, religii, obyczajów, zwyczajów i tradycji. Wydobywa to, co łączy i zbliża narody, a wyrazy kresowe weszły na stałe do zasobu leksykalnego mieszkańców wsi wschodniolubelskich jako relikty kultury materialnej przeszłości, z wpisanym wartościowaniem i z opozycją stary – nowy, przeszłość – współczesność, a także wieś – miasto. Należy przy tym podkreślić, że nie wykształciła się na tym terenie wyraźna świadomość narodowa, a granice administracyjne i polityczne nie znalazły odzwierciedlenia w mowie mieszkańców tych terenów. Zwycięża „swojskość”, „naszość”, „tutejszość”, i mimo ścierania się współcześnie różnych prądów kulturowych, cywilizacyjnych i świadomościowych, głównym wyznacznikiem działań mieszkańców wsi, wpływającym na sposób postępowania i zachowania, jest tradycja jako wartość autoteliczna, trwała, niezmienna, przekazywana z pokolenia na pokolenie, np.:

My tu same swoje to i po swojemu mówim, mamy swoje kulture, obyczaje, a jak kto pyta czy to polskie, czy ukraińskie, czy jakie jeszcze, to mówie, że to nasze, tutejsze i już. Tak mówili dziadkowie, ojce, to i taka nasza mowa, i taka nasza tradycja, tak to z dawien dawna wynika, ot taka, jak to mówio, kresowa mowa (Uhnin, powiat parczewski);

My tu same swoje od dziada pradziada, i mowa swoja, i obyczaje swoje. Ja tu sie urodził i tu umre, a mowa moja to taka od maleńkości (Skryhiczyn, powiat chełmski);

Mnie to przekazali, to ja przekazuje swoim dzieciom. Tradycja taka jest. Ot, takie nasze dziedzictwo, tutejsza mowa (Miętkie, powiat hrubieszowski);

To wynika z naszej tradycji, jeszcze z dziada pradziada tak nazywali, i matka moje i babcia tak nazywali, to i my tak mówim, po co nam inaczy to nazywać (...), no to już taka nasza tradycja, tylko tu u nas to jest, nigdzie więcej (Dorohusk, powiat chełmski).

Na pograniczu polsko-ukraińskim jako miejscu stykania się dwu języków etnicznych oraz dwu kręgów kulturowych i religijnych, z niezwykle wyrazistością rysują się nie tylko znane tendencje do rozgraniczeń, kontrastowania czy wręcz przeciwstawiania, ale też dążność do przenikania, akceptacji, asymilacji. Słownictwo kresowe jest częścią pamięci zbiorowej, wpisującej się w ogólną koncepcję językowego obrazu świata, w którym nazwa jest wynikiem nie tylko bogactwa semantycznego, ale świadectwem historycznej, kulturowej i obyczajowej wspólnoty ziem szeroko pojętego pogranicza. Problem interferencji językowych na Lubelszczyźnie wschodniej, o których pisał już w latach trzydziestych XX wieku Władysław Kuraszkiewicz (1932, s. 308), rozgrywających się nie tylko na poziomie gwara – gwara, ale wzbogaconych o relację gwara – język ogólny, jest ciągle żywy i aktualny, a zachodzące zmiany cywilizacyjne, kulturowe i obyczajowe przekształcają rzeczywistość wiejską eliminując wiele dawnych elementów z codziennego użycia i przenosząc ich funkcjonowanie do przeszłości. Dotyczy to

m.in. nazw dawnych narzędzi rolniczych, sposobów uprawy roli, roślin i zwierząt, pokarmów, prac i sprzętów domowych, a także stopni pokrewieństwa, zjawisk atmosferycznych, obyczajowości i obrzędowości ludowej oraz magii towarzyszącej działaniom człowieka. Słownictwo z tego zakresu:

a) funkcjonuje często jedynie jako relikw przeszłości, np.:

Sołoducha była na mące hryczanyj i owoce suszone, to na zimno jedli, i to sie zakwasilo. Było to gotowane i stało, ale ja już tego nie umiała, nie wiem mama już tego nie robiła, kiedyś gdzieś jeszcze robili sołoduche, tam dzieś wynieśli do komory i to tam stało pare dni (Mircze, powiat hrubieszowski);

Makutra to wiercili w ni mak w poście, na Wilije, na makowce, na kluski (Stefankowice, powiat hrubieszowski);

Jak chlib kiedyś piekli, to rozgartali węgle kociubo po całym piecu, bo musiał sie trzon napalić. Potem przesuwalo sie szyberek i to kociubo wygartalo sie węgle do czyściutka (Ortel Królewski, powiat bialski);

Kosowica po naszymu to okres koszenia i zbierania trawy, ale to było kiedyś, tera to mało koszo i kosowicy ni ma (Mołożów, powiat hrubieszowski);

W zolnikach sie zuliło, no bo to nie było tak żadnych proszków, niczego, tyko sypało sie, przykrywało sie taki zolnik, naukladało sie wszystkiego tam, no ktero tam do prania, bo było uprane raz, później już drugi raz. Jak sie miało prać wkładało sie w tyn zolnik i na wierzch nakrywało sie. Taka beczka była i tam sie sypało popiół taki z drzewa, jak było palone, i tyn popiół później trzeba było wode gotować, i w tyn popiół lać na wierzch, no i tam był taki czop ze słumy zrubiony i ta woda ścikała. Tam stała taka wanna i w te wannę już jak to sie zrubila takie, no ta woda gorąca, no to już wiadomo było no, że to sie zoli (Osiczyna, powiat zamojski);

Na początku, kiedyś, kiedyś to takie były zolniki, zolnik to sie nazywało, taka beczka, z tym że była na nogach, i robilo sie ług, w ługu sie prało bilizne, pościelowo i usubisto (Kryłów, powiat hrubieszowski);

Koromysła to urządzenie na wode nosić, no to tak, kij i takie du czypiania haczyki i to na ramiona brał i wody dwa wiader i nioś. To kiedyś, kiedyś z krynicy nusili (Barbarówka, powiat chełmski);

Cholosznie to spodnie z białego samodziału. Portki miały szew od środka, a cholosznie dwa szwy, po bokach i od środka. To takie portki dla bogatych chłopów, bidnego nie stać było (Suchowola, powiat zamojski);

Soroczka no to koszula inaczej. Ale nie taka zwyczajna koszula, ino z pereborami. Tera w takich koszulach już ni chodzo, a soroczka to stąd, że czterdzieści prac trzeba było wykonać, żeby zrobić koszule. Czterdzieści prac (Dubica Górna, powiat włodawski);

- b) jest przywoływane okazjonalnie przy dawnych obrzędach, zwyczajach, potrawach, pracach czy sprzętach domowych, np.:

Na weselu korowaj musiał być. Korowaj, a to było ciasto, bułka taka z pszennej mąki, jajek, drożdży i mleka, upieczona w doniczce, ozdobiona figurkami z ciasta i kaczki i kury tam były, landrynkami, asparagusem. Piekło się w blaszanej misce, zamiast tortu. A to ważne było, bo korowaj to jak chleb święty był, od Pana Boga, którym się potem dzielili wszyscy. Jak się korowaj udał duży i ładny to się mówiło, że młodej parze szczęście się będzie, a jak się nie udał to miało znaczyć kłopoty i pecha. Korowaj zawsze musiał być na weselu, żeby młodzi bogato potem żyli (Bytyń, powiat włodawski);

Kutia to potrawa świąteczna. Kutia to tradycyjna potrawa na Wigilie i tak w roku to się jej nie gutuje, tylko na Wigilie, bo to ważna potrawa, taki symbol świąt jest, narodzenia Jezusa. No bo to skucia się tam tyn pęcak, pszenice niby, mak obowiązkowo, miód. Ale to w innych strunach ty kutii nie gutuj, ale tu tylko u nas, bo tu ta tradycja się zachowuje (Borowiec, powiat biłgorajski);

Na Zielone Świątki to jeszcze majono domy lepiechem. Lepiech to tatarak tera się nazywa, ale kiedyś to lepiech nazywali. Musiało być wszędzie zielono, to rzucili tyn lepiech po mieszkaniu, za obrazy wtykali, za strzechy (Ujazdów, powiat włodawski);

Lubowali się Ukraińcy, ich jakby takim głównym strojem to była biała koszula u mężczyzny i obowiązkowo siny, to się tak nazywało, siny to był niebieski, guzik tu u góry zapięty. To obowiązkowo, po tym poznać było, że to jest Ukrainiec, bo koszula nie miała kołnierza, tylko miała tako krajke i ta krajka była na ten siny guzik zapięta. (...). Okna, ościeżnice okien, czyli futryny po naszymu, po waszemu ościeżnice, to były właśnie na taki siny, niebieski kolor u Ukraińców pomalowane, stąd można było poznać, że tam mieszka Ukrainiec, bo to było wymalowane. To było wapno z dużo domieszko siny ultramaryny (Mołodiatycze, powiat hrubieszowski);

- c) jest używane w sytuacji wewnętrzniejskiej (lokalnej lub domowej), a w sytuacji oficjalnej jest coraz częściej zastępowane odpowiednikiem ogólnopolskim, np.:

To była zezula, ale teraz nikt tak nie powie, tera kukulka (Majdan Nepryski, powiat biłgorajski);

Mędzy sobo to mówim niwiastka, a już przy obcych to tak ni pasuje powiedzieć, to mówie, że to synowa, moja synowa (Mircze, powiat hrubieszowski);

Krynica to jest źródło, po dzisiejszemu to więc źródło, ale to zawsze krynica była, bo woda z ni to czyściutka i smaczna, tak bije ta woda z ty krynicy, no z tego źródła jakby tera powiedzieć (Skryhiczyn, powiat chełmski);

Tu u nas rośnie tyn oset, bodziak tyn, bo oset to więcy z polska, a bodziak to znowu z ukraińska, ale to to samo. Tera więcy oset mówio, a kiedyś bodziak był więcy (Orchówek, powiat włodawski);

Drygle nazywali, nie nazywali galareta, tylko drygle (Zanowinie, powiat chełmski).

Występowanie niektórych wyrazów gwarowych – zarówno zapożyczeń genetycznie wschodniosłowiańskich, jak i geograficznych dialektyzmów kresowych – może być podyktowane koniecznością komunikacyjną, a przenoszenie nazwy wraz z desygnatem i zastępowanie jej innym określeniem może doprowadzić do różnic znaczeniowych. Dotyczy to głównie tzw. pożyczek rzeczowych, nieprzekładalnych na inny język, np. *hołoble* ‘dyszle podwójne w jednokonnym zaprzęgu’, *sołoducha* // *słoducha* ‘zupa z zakwaszonej mąki żytniej, pszennej lub gryczanej’, *korowaj* ‘tradycyjne, obrzędowe ciasto weselne ozdobione dekoracjami z ciasta, cukierków, wstążek, kwiatów, pieczone przez korowajnice’, *kutia* ‘potrawa wigilijna z tłuczonej pszenicy, maku i miodu’, a także interferencji semantycznych ze zmianą znaczenia wyrazu, np. *gadżina* ‘przezwisko’, ale także ‘gady leśne’, ‘węże’, ‘żmija’, *gościniec* ‘droga’, ale też ‘podarunek’, utrzymujący się na Lubelszczyźnie wschodniej w wyniku kontaktu z gwarami wschodniosłowiańskimi. Często też, jak w przypadku *chołozni*, *soroczki*, *kociuby*, *korowaja*, *kutii*, *sołoduchy*, *zolnika*, nie ma na danym terenie odpowiednika ogólnopolskiego czy innego gwarowego i jedynie nazwa kresowa współgra z desygnatem, przywołując i jednocześnie interpretując dawny świat, zachowany w pamięci i wspomnieniach mieszkańców wsi. Większość omawianych wyrazów kresowych straciła wartość komunikacyjną i nie jest już znana młodszemu pokoleniom, ale funkcjonuje jako osobliwość regionalna, służąc promocji regionu z towarzyszącym wymiarem ekonomicznym i „gwarą na sprzedaż”.

Wykaz skrótów

- | | |
|----------------|---|
| AGWB | – <i>Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny</i> (Glinka i in., 1980–2012). |
| Arkuszyn, 2014 | – <i>Народна лексика Західного Полісся</i> (Аркушин, 2014). |
| Arkuszyn, 2016 | – <i>Словник Західнополіських говірок</i> (Аркушин, 2016). |
| AUM | – <i>Атлас української мови</i> (Матвіяс, 1988). |
| ESUM | – <i>Етимологічний словник української мови</i> (Мельничук, 1982–2012). |
| Hrinčenko | – <i>Словарь української мови</i> (Грінченко, 1907–1909). |
| LAB | – <i>Лексічны атлас беларускіх народных гаворак ...</i> (Бірыла, & Мацкевіч, 1993–1998) |

MAGP	– <i>Mały atlas gwar polskich</i> (Nitsch, & Karaś, 1957–1970).
OLA	– <i>Общеславянский лингвистический атлас ...</i> (1988–2015).
SGL	– <i>Słownik gwar Lubelszczyzny</i> (Pelcowa, 2012–2023).
SGP	– <i>Słownik gwar polskich</i> (Karaś i in., 1977–2023).
SGPK	– <i>Słownik gwar polskich</i> (Karłowicz, 1900–1911).
SUM	– <i>Словник української мови</i> (Білодід, 1970–1980).

Literatura

- Bartmiński, J. (2006). Ludowe parateksty w kulturze pogranicza polsko-ukraińskiego. W H. Pelcowa (Red.). *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – Kultura – Literatura* (ss. 13–39). Chełm.
- Bartnicka, B. (1964). *Polskie ludowe nazwy grzybów*. Wrocław.
- Brückner, A. (1957). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa.
- Czyżewski, F. (1986a). *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*. Lublin.
- Czyżewski, F. (1986b). *Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*. W J. Rieger, & W. Werenicz (Red.). *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 4, ss. 81–107). Wrocław.
- Czyżewski, F. (1987). O nazwie *hreczuchy* w ukraińskich i polskich gwarach włodawskich. W M. Łesiów (Red.). *Słownictwo języków słowiańskich w aspekcie porównawczym* (ss. 65–73). Lublin.
- Czyżewski, F. (1988). O problemach interferencji językowej w ukraińskich gwarach wschodniej Lubelszczyzny. *Z Polskich Studiów Slawistycznych*. Seria 7: *Językoznawstwo*, 87–93.
- Czyżewski, F. (1989). Paralele leksykalne w polskich i ukraińskich gwarach okolic Włodawy. *Slavica Wratislaviensia*, 49, 57–64.
- Czyżewski, F. (2016). Uwagi o słownictwie pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (na przykładzie leksemu *wołoczebne*). W A. Budziak, & W. Hojsak (Red.). *Słowo u Słowian. Wpływ języków sąsiadujących na rozwój języka ukraińskiego*. *Studia leksykalne* (ss. 141–168). Kraków.
- Czyżewski, F. (2021). Nazwy terenowe jako źródło wiedzy o ginącej leksyce apelatywnej (na przykładzie mikrotoponimu Bachury koło Białej Podlaskiej). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Філологія*. 2 (46), 257–264.
- Dejna, K. (1984). W sprawie tzw. dialektów kresowych. *Język Polski*, 64(1), ss. 51–57.
- Glinka, S., Obrębska-Jabłońska, A., Siatkowski, J., & Maryniakowa, I. (Red.). (1980–2012). *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny [AGWB]* (T. 1–10). Wrocław ; Warszawa.
- Horodyska-Gadkowska, H. (1967). *Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych*. Wrocław.
- Karaś, M., Reichan, J., Okoniowa, J., & Kucharzyk, R. (Red.). (1977–2023). *Słownik gwar polskich [SGP]* (T. 1–10/4). Kraków.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich [SGPK]* (T. 1–6). Kraków.

- Kostecka-Sadowa, A. (2015). *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*. Kraków.
- Kość, J. (1999). *Polszczyzna południowokresowa na polsko-ukraińskim pograniczu językowym w perspektywie historycznej*. Lublin.
- Kość, J. (2000). Archaizmy a interferencje w sferze polsko-ukraińskich kontaktów językowych. *Slavia Orientalis*, 49(3), 451–462.
- Kupiszewski, W. (1969). *Słownictwo meteorologiczne w gwarach i historii języka polskiego*. Wrocław.
- Kuraszkiewicz, W. (1932). Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego. W I. Czuma (Red.). *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego* (T. 1: *Zagadnienia podstawowe*, ss. 273–324). Lublin.
- Kurzowa, Z. (1983). *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa, Z. (1985). O polskich dialektach kresowych. *Język Polski*, 65(2), 98–108.
- Łesiów, M. (1978). Polsko-ukraińskie oboczności leksykalne w gwarach pogranicza. *Z Polskich Studiów Slawistycznych*. Seria 5: *Językoznawstwo*, 279–286.
- Minikowska, T. (1980). *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.* Warszawa.
- Nitsch K., & Karaś M. (1957–1970). *Mały atlas gwar polskich [MAGP]* (T. 1–12). Wrocław.
- Pelcowa, H. (1994). *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*. Lublin.
- Pelcowa, H. (1997). Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich. W F. Czyżewski, & M. Łesiów (Red.). *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce* (ss. 189–211). Lublin.
- Pelcowa, H. (2001a). *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa, H. (2001b). Kulturowa wartość słownictwa w gwarach pogranicza (na przykładzie gwar wschodniolubelskich). W F. Czyżewski (Red.). *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim* (ss. 43–59). Seria „Pogranicze”. Lublin.
- Pelcowa, H. (2001c). Polsko-białorusko-ukraińskie paralele leksykalne w świetle kulturowego dziedzictwa prasłowiańskiego. W E. Smułkowa, & A. Engelking (Red.). *Język i kultura białoruska w kontakcie z sąsiadami* (ss. 141–151). Warszawa.
- Pelcowa, H. (2012). Słownictwo kresowe jako element tożsamości pogranicza (na materiale gwar Lubelszczyzny). W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. Kowalska (Red.). *Polskie dziedzictwo językowe na dawnych Kresach. Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 5, ss. 257–264). Warszawa.
- Pelcowa, H. (2012–2023). *Słownik gwar Lubelszczyzny [SGL]* (T. 1–12) [T. 1: *Rolnictwo. Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, 2012; T. 2: *Rolnictwo. Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, 2014; T. 3: *Świat zwierząt*, 2015; T. 4: *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, 2016; T. 5: *Świat roślin*, 2017; T. 6: *Pokarmy*, 2019; T. 7: *Odzież i obuwie. Przedzienie lnu i tkanie płótna*, 2020; T. 8: (współautorki: I. Gumowska-Grochot, & B. Skórska) *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*, 2020; T. 9: *Przestrzeń wsi. Ukształtowanie powierzchni. Życie społeczne i zawodowe*, 2021; T. 10: *Obrzędowość i obyczajowość ludowa*, 2022; T. 11: *Meteorologia i astronomia. Czas. Kolory*, 2022; T. 12: *Czynności – Miary – Uczucia – Cechy i właściwości – Inne. Teksty gwarowe. Indeks haseł*, 2023]. Lublin.

- Pelcowa, H. (2015). Dziedzictwo leksykalne pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w interpretacji mieszkańców wsi. W F. Czyżewski, M. Olejnik, & A. Pihan-Kijasowa (Red.). *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110. rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiewicza (1905–1997)* (ss. 91–98). Lublin; Włodawa.
- Pelcowa, H. (2019). Pogranicza językowe i kulturowe w obliczu tendencji globalizacyjnych. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 67, 263–275.
- Pelcowa, H. (2020). Słowa pogranicza (na materiale gwarowym wschodniej Lubelszczyzny). *TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*, 6, 121–135.
- Pelcowa, H. (2023). *Dziedzictwo leksykalne wyznacznikiem tożsamości regionu lubelskiego*. Lublin.
- Reichan, J. (1988). Wyras kutia w gwarach polskich. *Roczniki Humanistyczne KUL*, 36(7), 45–56.
- Rembiszewska, D.K., & Siatkowski, J. (2018). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*. Warszawa.
- Rembiszewska, D.K., & Siatkowski, J. (2021). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe. Część 2*. Warszawa.
- Rieger, J. (1983). Problemy interferencji językowej w ukraińskich gwarach karpackich w zakresie leksyki. Drogi przenikania zapożyczeń. *Z Polskich Studiów Slawistycznych*, seria 6: *Językoznawstwo*, 303–312.
- Rieger, J. (1997). Interferencje ukraińskie w gwarach polskich na Podolu. W E. Umińska-Tytoń (Red.). *Interferencje w językach i dialektach słowiańskich* (ss. 134–140). Łódź.
- Rieger, J. (Red.). (2008). *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*. Warszawa.
- Rieger, J., & Siatkowski, J. (1993). Kontakty polszczyzny z językami słowiańskimi. W J. Bartmiński (Red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2: *Współczesny język polski* (ss. 511–523). Wrocław.
- Siatkowski, J. (2005). *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*. Warszawa.
- Siatkowski, J. (2012). *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*. Warszawa.
- Sławski, F. (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego* (T. 1–5). Kraków.
- Tarnacki, J. (1939). *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*. Warszawa.
- Waniakowa, J. (2006). Nazwy *niezapominajki* (*Myosotis*) w gwarach polskich jako przykład ekspansji słownictwa literackiego. W J. Okoniowa (Red.). *Studia Dialektologiczne III* (ss. 71–79). Kraków.
- Аркушин, Г. (2014). *Народна лексика Західного Полісся* [Arkuszyn, 2014] (T. 1–2). Луцьк.
- Аркушин, Г. (2016). *Словник Західнополіських говірок* [Arkuszyn, 2016] (T. 1–2), Луцьк.
- Білодід, І.К. (Red.). (1970–1980). *Словник української мови* [SUM] (T. 1–11). Київ.
- Бірыла, М.В., & Мацкевіч Ю.Ф. (Red.). (1993–1998). *Лексічны атлас беларускіх народных гаворак* [LAB] (T. 1: *Раслінны і жывёльны свет*; т. 2: *Сельская гаспадарка*). Мінск.
- Грінченко, Б. (1907–1909). *Словарь української мови* [Hrinchenko] (T. 1–4). Київ.

- Матвіяс, І.Г. (Red.). (1988). *Атлас української мови* [AUM] (Т. 2). Київ.
- Мельничук, О.С. (Red.). (1982–2012). *Етимологічний словник української мови* [ESUM] (Т. 1–6). Київ.
- Общеславянский лингвистический атлас*. Серия лексико-словообразовательная [OLA] (1988–2015): Вып. 1: Р.И. Аванесов et al. (Red.). (1988). *Животный мир*, Москва; Вып. 2: В. Falińska, (Red.). (2000). *Животноводство*. Warszawa; Вып. 3: А.І. Падлужны et al. (Red.). (2000). *Растительный мир*. Мінск; Вып. 4: А. Ferenčíková et al. (Red.). (2012). *Сельское хозяйство*. Bratislava; Вып. 8: J. Basara, J. Siatkowski, & A. Basara (Red.). (2003). *Професии и общественная жизнь*. Warszawa; Вып. 9: J. Siatkowski, & J. Waniakowa (Red.). (2009). *Человек*, Kraków; Вып. 10: Т.И. Вендина (Red.). (2015). *Народные обычаи*. Москва.

References

- Arkushyn, H. (2014). *Narodna leksyka Zakhidnoho Polissya* [Arkuszyn, 2014] (Vols. 1–2). Lutsk.
- Arkushyn, H. (2016). *Slovnyk Zakhidnopolis'kykh hovirok* [Arkuszyn, 2016] (Vols. 1–2). Lutsk].
- Bartmiński, J. (2006). Ludowe parateksty w kulturze pogranicza polsko-ukraińskiego. In H. Pelcowa (Ed.). *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – Kultura – Literatura* (pp. 13–39). Chełm.
- Bartnicka, B. (1964). *Polskie ludowe nazwy grzybów*. Wrocław.
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Slovnyk ukrayins'koyi movy* [SUM] (Vols. 1–11). Kyiv.
- Biryła, M.V., & Matskevich, Yu.F. (Eds.). (1993–1998). *Lyeksichny atlas byelaruskikh narodnykh havorak* [LAB] (Vol. 1: *Raslinny i zhivyyol'ny svyet*; Vol. 2: *Syelskaya haspadarka*). Minsk.
- Brückner, A. (1957). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa.
- Czyżewski, F. (1986a). *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*. Lublin.
- Czyżewski, F. (1986b). *Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*. In J. Rieger, & W. Werenicz (Eds.). *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 4, pp. 81–107). Wrocław.
- Czyżewski, F. (1987). O nazwie *hreczuchy* w ukraińskich i polskich gwarach włodawskich. In M. Łesiów (Ed.). *Słownictwo języków słowiańskich w aspekcie porównawczym* (pp. 65–73). Lublin.
- Czyżewski, F. (1988). O problemach interferencji językowej w ukraińskich gwarach wschodniej Lubelszczyzny. *Z Polskich Studiów Slawistycznych*. Seria 7: *Językoznawstwo*, 87–93.
- Czyżewski, F. (1989). Paralele leksykalne w polskich i ukraińskich gwarach okolic Włodawy. *Slavica Wratislaviensia*, 49, 57–64.
- Czyżewski, F. (2016). Uwagi o słownictwie pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (na przykładzie leksemu *wołoczebne*). In A. Budziak & W. Hojsak (Eds.). *Słowo*

- u Słowian. Wpływ języków sąsiadujących na rozwój języka ukraińskiego. Studia leksykalne* (pp. 141–168). Kraków.
- Czyżewski, F. (2021). Nazwy terenowe jako źródło wiedzy o ginącej leksyce apelatywnej (na przykładzie mikrotoponimu Bachury koło Białej Podlaskiej). *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya Filolohiya*, 2(46), 257–264.
- Dejna, K. (1984). W sprawie tzw. dialektów kresowych. *Język Polski* 64(1), 51–57.
- Glinka, S., Obrębska-Jabłońska, A., Siatkowski, J., & Maryniakowa, I. (Eds.). (1980–2012). *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* [AGWB] (Vols. 1–10). Wrocław ; Warszawa.
- Horodyska-Gadkowska, H. (1967). *Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych*. Wrocław.
- Hrinčenko, B. (1907–1909). *Slovar' ukayins'koyi movy* [Hrinčenko] (Vols. 1–4). Kyiv.
- Karaś, M., Reichan, J., Okoniowa, J., & Kucharzyk, R. (Eds.). (1977–2023). *Słownik gwar polskich* [SGP] (Vols. 1–10/4). Kraków.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* [SGPK] (Vols. 1–6). Kraków.
- Kość, J. (1999). *Polszczyzna południowokresowa na polsko-ukraińskim pograniczu językowym w perspektywie historycznej*. Lublin.
- Kość, J. (2000). Archaizmy a interferencje w sferze polsko-ukraińskich kontaktów językowych. *Slavia Orientalis*, 49(3), 451–462.
- Kostecka-Sadowa, A. (2015). *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*. Kraków.
- Kupiszewski, W. (1969). *Słownictwo meteorologiczne w gwarach i historii języka polskiego*. Wrocław.
- Kuraszkiewicz, W. (1932). Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego. In I. Czuma (Ed.). *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego* (Vol. 1: *Zagadnienia podstawowe*, pp. 273–324). Lublin.
- Kurzowa, Z. (1983). *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa, Z. (1985). O polskich dialektach kresowych. *Język Polski*, 65(2), 98–108.
- Łesiów, M. (1978). Polsko-ukraińskie oboczności leksykalne w gwarach pogranicza. *Z Polskich Studiów Slawistycznych. Seria 5: Językoznawstwo*, 279–286.
- Matviyas, I.H. (Ed.). (1988). *Atlas ukayins'koyi movy* [AUM] (Vol. 2). Kyiv.
- Melnyčuk, O.S. (Ed.). (1982–2012). *Etymolohichnyy slovnyk ukayins'koyi movy* [ESUM] (Vols. 1–6). Kyiv.
- Minikowska, T. (1980). *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.* Warszawa.
- Nitsch K., & Karaś, M. (1957–1970). *Mały atlas gwar polskich* [MAGP] (Vols. 1–12). Wrocław.
- Obshchესlavjanskij lingvisticheskij atlas. Seriya leksiko-slovoobrazovatel'naya* [OLA] (1988–2015) (Vols. 1–10). Moskva.
- Pelcowa, H. (1994). *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*. Lublin.
- Pelcowa, H. (1997). Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich. In F. Czyżewski, & M. Łesiów (Eds.). *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce* (pp. 189–211). Lublin.
- Pelcowa, H. (2001a). *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*. Lublin.

- Pelcowa, H. (2001b). Kulturowa wartość słownictwa w gwarach pogranicza (na przykładzie gwar wschodniolubelskich). In F. Czyżewski (Ed.). *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim* (pp. 43–59). Seria „Pogranicze”. Lublin.
- Pelcowa, H. (2001c). Polsko-białorusko-ukraińskie paralele leksykalne w świetle kulturowego dziedzictwa prasłowiańskiego. In E. Smułkowa, & A. Engelking (Eds.). *Język i kultura białoruska w kontakcie z sąsiadami* (pp. 141–151). Warszawa.
- Pelcowa, H. (2012). Słownictwo kresowe jako element tożsamości pogranicza (na materiale gwar Lubelszczyzny). In E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. Kowalska (Eds.). *Polskie dziedzictwo językowe na dawnych Kresach. Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 5, pp. 257–264). Warszawa.
- Pelcowa, H. (2012–2023). *Słownik gwar Lubelszczyzny [SGL]* (Vols. 1–12). Vol. 1: *Rolnictwo. Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, 2012; Vol. 2: *Rolnictwo. Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, 2014; Vol. 3: *Świat zwierząt*, 2015; Vol. 4: *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, 2016; Vol. 5: *Świat roślin*, 2017; Vol. 6: *Pokarmy*, 2019; Vol. 7: *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*, 2020; Vol. 8: (współautorki: I. Gumowska-Grochot, & B. Skórska) *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*, 2020; Vol. 9: *Przestrzeń wsi. Ukształtowanie powierzchni. Życie społeczne i zawodowe*, 2021; Vol. 10: *Obrzędowość i obyczajowość ludowa*, 2022; Vol. 11: *Meteorologia i astronomia. Czas. Kolory*, 2022; Vol. 12: *Czynności – Miary – Uczucia – Cechy i właściwości – Inne. Teksty gwarowe. Indeks hasel*, 2023). Lublin.
- Pelcowa, H. (2015). Dziedzictwo leksykalne pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w interpretacji mieszkańców wsi. In F. Czyżewski, M. Olejnik, & A. Pihan-Kijasowa (Eds.). *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiewicza (1905–1997)* (pp. 91–98). Lublin; Włodawa.
- Pelcowa, H. (2019). Pogranicza językowe i kulturowe w obliczu tendencji globalizacyjnych. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 67, 263–275.
- Pelcowa, H. (2020). Słowa pogranicza (na materiale gwarowym wschodniej Lubelszczyzny). *TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*, 6, 121–135.
- Pelcowa, H. (2023). *Dziedzictwo leksykalne wyznacznikiem tożsamości regionu lubelskiego*. Lublin.
- Reichan, J. (1988). Wyras kutia w gwarach polskich. *Roczniki Humanistyczne KUL*, 36(7), 45–56.
- Rembiszewska, D.K., & Siatkowski, J. (2018). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*. Warszawa.
- Rembiszewska, D.K., & Siatkowski, J. (2021). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe. Część 2*. Warszawa.
- Rieger, J. (1997). Interferencje ukraińskie w gwarach polskich na Podolu. In E. Umińska-Tytoń (Ed.). *Interferencje w językach i dialektach słowiańskich* (pp. 134–140). Łódź.
- Rieger, J. (Ed.). 2008. *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*. Warszawa.
- Rieger, J., & Siatkowski, J. (1993). Kontakty polszczyzny z językami słowiańskimi. In J. Bartmiński (Ed.). *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku* (Vol. 2: *Współczesny język polski*, pp. 511–523). Wrocław.

- Rieger, J. (1983). Problemy interferencji językowej w ukraińskich gwarach karpackich w zakresie leksyki. Drogi przenikania zapożyczeń. *Z Polskich Studiów Slawistycznych*, seria 6: *Językoznawstwo*, 303–312.
- Siatkowski, J. (2005). *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*. Warszawa.
- Siatkowski, J. (2012). *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*. Warszawa.
- Sławski, F. (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego* (Vols. 1–5), Kraków.
- Tarnacki, J. (1939). *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*. Warszawa.
- Waniakowa, J. (2006). Nazwy niezapominajki (*Myosotis*) w gwarach polskich jako przykład ekspansji słownictwa literackiego. W J. Okoniowa (Ed.). *Studia Dialektologiczne* III (pp. 71–79). Kraków.

Summary

Polish-Ukrainian Lexical Relations in the Changing Civilizational and Cultural Landscape of Rural Communities: A Study Based on the Dialects of Eastern Lublin Region

The article discusses Polish-Ukrainian lexical connections in the context of linguistic and cultural borderlands, as well as in terms of the past and present. It demonstrates a clearly defined regional identity and the cultivation of tradition as an autotelic value, deeply rooted in the region and connecting dialects on both sides of the Bug River. The vocabulary of the eastern Slavs, including words of Ukrainian origin and geographical dialectisms of the borderlands resulting exclusively from territorial proximity, has been inscribed in the borderland. This borderland is understood not only as a narrow area of contact between different language varieties and cultural phenomena, but also as a broad belt of contemporary and historical interdependencies incorporated into the changing civilization and culture of rural areas. This concept is reflected in the linguistic behavior of the oldest inhabitants of the village and, at the same time, constitutes a carrier of the linguistic and cultural heritage of eastern Lublin. The research material, collected in the field between 1980 and 2020, consists of dialect vocabulary and statements made by residents of villages in the eastern part of the Lublin region.

Keywords: lexical borderlands, Polish-Ukrainian Lexical Relations, Borderland, dialect, Eastern Lublin region.